

โลกทัศน์ทางความคิดเรื่องการเมืองไทยในทัศนะและความคิดเห็นของ
สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)
THE CONCEPTUAL WORLDVIEW ON THAI POLITICS ACCORDING
TO THE VIEWS AND REFLECTIONS OF SOMDET
PHRA BUDDHAGHOSACARIYA (P.A. PAYUTTO)

¹พระไกรสร ศรีริภพ

¹Phra Kraisorn Sririphop

วัดหน้าพระบรมธาตุ, นครศรีธรรมราช

Wat Na Phra Borommathat Nakhon Si Thammarat Province

¹Sririphop.krai@gmail.com

Received: June 25, 2025; **Revised:** August 20, 2025; **Accepted:** August 23, 2025

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาโลกทัศน์ทางความคิดเรื่องการเมืองไทยในทัศนะและความคิดเห็นของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) โดยเน้นการวิเคราะห์ทัศนะต่อสถานการณ์การเมืองไทยในบริบทของวัฏจักรปัจจัยที่นำไปสู่การรัฐประหารและการพิจารณาแนวคิดเรื่องประชาธิปไตยในมุมมองเชิงพุทธ พระธรรมปิฎกได้เสนอการนำพุทธธรรมมาเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์และแก้ไขปัญหาทางการเมือง โดยเปรียบเทียบว่า เหตุแห่งการรัฐประหารในไทยเปรียบได้กับ "อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขาร" แต่ได้ชี้ว่าในระบอบประชาธิปไตยที่มีการพัฒนาแล้ว เมื่อเกิดปัญหาทางการเมือง เช่น การคอร์รัปชัน ย่อมสามารถแก้ไขได้ด้วยกลไกตรวจสอบภายในสภา สื่อมวลชน นักวิชาการ หรือผ่านกระบวนการยุติธรรม ไม่จำเป็นต้องใช้การรัฐประหารเสมอไป บทความนี้ยังได้ศึกษาการประยุกต์แนวคิดทางพระพุทธศาสนาเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขและพัฒนาสังคมไทยอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ : โลกทัศน์ทางการเมือง, ธรรมาธิปไตย, สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

¹ วัดหน้าพระบรมธาตุ, อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช

Abstract

This academic article aims to explore the political worldview of Thailand through the perspective of Phra Dhammapitaka (P.A. Payutto), focusing on his interpretation of Thai political developments, particularly the recurring phenomenon of military coups. Drawing from Buddhist principles, Phra Dhammapitaka reflects on the causes of political instability in Thailand and compares them to the Buddhist concept of “dependent origination,” such as the idea that “ignorance conditions formations.” However, he argues that political conditions leading to unrest do not necessarily have to result in coups. In well-developed democracies, issues like corruption can be resolved through other democratic mechanisms such as parliamentary scrutiny, media investigation, academic critique, impeachment processes, or judicial proceedings. The study also investigates Phra Dhammapitaka’s political thought on democracy, emphasizing the application of Buddhist principles particularly moral wisdom and ethical governance as a foundation for reforming and improving Thai society. His approach presents a fusion of Buddhist worldview and modern political science aimed at sustainable and ethical political solutions.

Keywords: Political worldview, Dhammathipateyya, Somdet Phra Buddhaghosacariya (P.A. Payutto)

บทนำ

ประเทศไทยได้เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยตั้งแต่ปี พ.ศ.2475 อย่างไรก็ตาม ตลอดเวลากว่าหกทศวรรษที่ผ่านมา สังคมไทยยังคงเผชิญกับข้อสงสัยและคำถามเกี่ยวกับความสมบูรณ์ของระบอบประชาธิปไตย เหตุการณ์รัฐประหารซ้ำซาก การฉีกหรือยกเลิกรัฐธรรมนูญหลายครั้ง รวมถึงการเลือกตั้งที่ขาดความสุจริตและโปร่งใส ต่างเป็นเครื่องสะท้อนถึงความไม่มั่นคงในโครงสร้างและรากฐานของระบบการเมืองไทย เมื่อพิจารณาจากประวัติศาสตร์ชาติไทย จะพบว่า พระมหากษัตริย์ไทยทรงใช้พระพุทธศาสนาเป็นหนึ่งในกลไกสำคัญในการปกครองประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ผู้ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่มีพระราชศรัทธาในพระพุทธศาสนาอย่างแน่วแน่ พระองค์ทรงมีพระราชปณิธานแน่วแน่ในการธำรงไว้ซึ่งพระธรรมวินัยและใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลางในการบริหารราชการแผ่นดิน พระองค์ยังทรงวางรากฐานระเบียบการบริหารราชการแผ่นดินให้เหมาะสมกับยุคสมัย โดยมีนโยบายสำคัญในการ

สร้างเสถียรภาพทั้งด้านพุทธจักรและอาณาจักร สะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างอำนาจของผู้ปกครองกับหลักธรรมทางศาสนา อันเป็นแนวทางการปกครองที่ได้รับการยอมรับจากประชาชนโดยปราศจากข้อโต้แย้ง ดังนั้น หลักธรรมในพระพุทธศาสนาจึงถือเป็นรากฐานสำคัญของแนวคิดทางการเมืองที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับสถานการณ์และบริบททางสังคมไทยในแต่ละยุคสมัยได้อย่างเหมาะสม (พระศิวะศักดิ์ สุเมธ (บุญทอง) ปิยลักษณ์ โพธิวรรณและวินัย ผลเจริญ, 2562)

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) เป็นพระนักปราชญ์ผู้มีบทบาทสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา และเสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาสังคมไทยโดยอาศัยหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นฐานคิดหลัก ท่านเสนอว่า “ประชาธิปไตย” ไม่ควรเป็นเพียงระบบหรือรูปแบบการปกครอง หากแต่ควรเป็น “วิถีชีวิต” ที่ตั้งอยู่บนรากฐานของคุณธรรม สติปัญญาและความรับผิดชอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แนวคิดเรื่อง “ธรรมาธิปไตย” (Dhammathipateyya) หรือการยึดถือธรรมเป็นใหญ่ ซึ่งถือเป็นแกนกลางของจริยธรรมในระบอบประชาธิปไตย โดยเห็นว่าคุณภาพของประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อประชาชนมีคุณภาพ และการศึกษาคือปัจจัยสำคัญที่สุดในการหล่อหลอมพลเมืองให้มีคุณธรรมและปัญญาในการมีส่วนร่วมทางการเมือง (พระวิद्याเถรีพาส, 2566) สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้แสดงออกถึงความสนใจในพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของสังคมการเมืองไทยมาโดยตลอด ผ่านการแสดงปาฐกถาธรรม การบรรยาย และการนิพนธ์ผลงานวิชาการจำนวนมาก แม้ท่านจะไม่กล่าวถึงการเมืองโดยตรงในทุกโอกาส แต่แนวคิดและผลงานของท่านล้วนมีเป้าหมายร่วมกัน คือการมุ่งเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาสังคมการเมืองไทยโดยใช้แนวคิดเชิงพุทธที่ยึดโยงกับวัฒนธรรมไทย แนวคิดทางการเมืองของท่านจึงเป็นแนวคิดเพื่อการพัฒนาสังคม โดยพยายามผสมผสานความรู้ทางพระพุทธศาสนาเข้ากับการจัดระเบียบของสังคมและการเมือง เพื่อให้มนุษย์อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยไม่ต้องพึ่งพาอำนาจหรือความรุนแรง ท่านเห็นว่าหากมนุษย์มีอิสรภาพทางสติปัญญา ย่อมสามารถสร้างระบบการเมืองที่สุจริตและมีคุณธรรมได้ และนั่นคือหนทางที่จะนำไปสู่สันติภาพของโลกอย่างแท้จริง (เพิ่มศักดิ์ จะเรียมพันธ์, 2561)

จากมุมมองของพระธรรมปิฎก ระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงคือระบบที่ประชาชนไม่เพียงแต่มีสิทธิเลือกตั้ง แต่ต้องมีความสามารถในการใช้สิทธิอย่างมีวิจารณญาณ เข้าใจความจริง และมีส่วนร่วมอย่างสร้างสรรค์ในการพัฒนาสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของประเทศไทยซึ่งมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานทางวัฒนธรรม การบูรณาการหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเข้ากับประชาธิปไตย จึงเป็นแนวทางที่สามารถช่วยเสริมสร้างความมั่นคง ความสงบสุข และความยั่งยืนให้กับระบอบการเมืองของไทยได้อย่างแท้จริง ดังนั้น ความคิดของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์จึงเป็นประเด็นที่ควรค่าแก่การศึกษาอย่างยิ่ง โดยเฉพาะในมิติที่เกี่ยวข้องกับการเมืองและการพัฒนา

ประชาธิปไตยตามแนวทางของพระพุทธศาสนา ซึ่งอาจเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคมไทยให้มีเสถียรภาพ สันติสุขและความยั่งยืนตามบริบทของสังคมไทยในยุคปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

แนวคิดทางการเมือง

แนวคิดทางการเมือง หมายถึง ระบบความคิดหรือกรอบความเชื่อที่ถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่อใช้ในการอธิบาย วิเคราะห์และกำหนดแนวทางการปกครอง การใช้อำนาจและการจัดระเบียบสังคม แนวคิดเหล่านี้มักสะท้อนค่านิยมพื้นฐานเกี่ยวกับ “ความยุติธรรม เสรีภาพ อำนาจ หน้าที่ และสิทธิ” ของทั้งรัฐและประชาชน แนวคิดทางการเมืองไม่ได้เป็นเพียงชุดของความเชื่อทางทฤษฎี แต่ยังเป็นแนวทางที่ใช้กำหนดนโยบาย ทำที่ และวิธีบริหารประเทศของผู้นำ ตลอดจนพฤติกรรมทางการเมืองของประชาชน แนวคิดเหล่านี้มีหลากหลายและพัฒนาตามบริบททางสังคม ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมของแต่ละประเทศ แนวคิดทางการเมืองสามารถจำแนกได้หลากหลายประเภทขึ้นอยู่กับเป้าหมายและค่านิยมที่เน้นแตกต่างกันไป ดังนี้ (Heywood, A., (2021)

1) เสรีนิยม (Liberalism) มุ่งเน้นเสรีภาพส่วนบุคคล ความเสมอภาค และสิทธิมนุษยชน โดยเชื่อในระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเสรี และการจำกัดอำนาจของรัฐให้อยู่ในกรอบของกฎหมาย

2) อนุรักษนิยม (Conservatism) เน้นความสำคัญของระเบียบประเพณี ศีลธรรม และเสถียรภาพทางสังคม โดยมองว่าการเปลี่ยนแปลงควรเป็นไปอย่างค่อยเป็นค่อยไป

3) สังคมนิยม (Socialism) เน้นความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ การกระจายรายได้ อย่างเป็นธรรม และบทบาทของรัฐในการจัดสรรทรัพยากรเพื่อประโยชน์ของประชาชนส่วนรวม

4) คอมมิวนิสต์ (Communism) เสนอการยกเลิกกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลในระบบการผลิต โดยให้รัฐควบคุมทรัพยากรทั้งหมด เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและสร้างสังคมไร้ชนชั้น

5) อนาธิปไตย (Anarchism)ต่อต้านอำนาจรัฐ มองว่าการปกครองแบบรวมศูนย์นำไปสู่การกดขี่ และเสนอให้มีระบบสังคมที่บริหารตนเองอย่างเท่าเทียมกันโดยไม่ต้องมีรัฐบาล

6) ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดทิศทางนโยบายและการบริหารสาธารณะ ไม่จำกัดแค่การเลือกตั้ง แต่รวมถึงการตรวจสอบ ถ่วงดุล และการตัดสินใจร่วมในระดับท้องถิ่น (สมบุรณ์ ศิริประชัย, (2560)

แนวคิดทางการเมืองเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดโครงสร้างทางการเมืองของแต่ละประเทศ และเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาแนวคิดเชิงนโยบาย การบริหารราชการ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในสังคมประชาธิปไตย

1. แนวคิดประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย (Democracy) เป็นแนวคิดทางการเมืองที่มีรากศัพท์จากภาษากรีก “Demos” แปลว่า ประชาชน และ “Kratos” แปลว่า อำนาจ หรือการปกครอง รวมความหมายคือ “การปกครองโดยประชาชน” ประชาธิปไตยจึงเป็นระบบที่ประชาชนมีสิทธิในการกำหนดทิศทางของการบริหารประเทศ ไม่ว่าจะโดยตรงหรือผ่านตัวแทน

ลักษณะสำคัญของประชาธิปไตย โดยทั่วไปแล้ว ระบบประชาธิปไตยมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ได้แก่

- 1) อำนาจอิสระเป็นของประชาชน ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอิสระ มีสิทธิเลือกผู้แทนหรือร่วมตัดสินใจในเรื่องสำคัญของรัฐ
- 2) ความเสมอภาคและสิทธิเสรีภาพ ประชาชนทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพในการแสดงออก การนับถือศาสนา การแสดงความคิดเห็น และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองอย่างเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย
- 3) การใช้เสียงข้างมากควบคู่กับการเคารพเสียงข้างน้อย ประชาธิปไตยตัดสินใจตามเสียงข้างมาก แต่ยังคงเคารพสิทธิของเสียงข้างน้อย เพื่อรักษาคุณภาพของสังคม
- 4) การปกครองภายใต้หลักนิติธรรมและรัฐธรรมนูญ ทุกคนอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกัน และรัฐบาลต้องปฏิบัติตามกฎหมาย ไม่สามารถใช้อำนาจโดยพลการ

2. หลักการของประชาธิปไตย

ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครองที่มีเป้าหมายเพื่อรับรองสิทธิ เสรีภาพ และศักดิ์ศรีของมนุษย์ โดยอาศัยความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นพื้นฐานในการบริหารประเทศ ซึ่งสามารถสรุป หลักการของประชาธิปไตย ได้เป็น 5 ประการ ดังนี้

- 1) อำนาจอิสระเป็นของประชาชน (Sovereignty of the People) ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจอิสระในการปกครองประเทศ โดยใช้อำนาจอิสระผ่านกระบวนการเลือกตั้ง หรือกลไกอื่นๆ เช่น การออกเสียงประชามติ การเสนอร่างกฎหมาย หรือการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง
- 2) การเคารพสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคของประชาชน (Respect for Rights, Liberties, and Equality) ประชาชนทุกคนต้องได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การรวมกลุ่มและการนับถือศาสนา โดยไม่ถูกเลือกปฏิบัติ ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลทางเพศ เชื้อชาติ ศาสนาหรือสถานะทางสังคม
- 3) การปกครองโดยเสียงข้างมากควบคู่กับการคุ้มครองเสียงข้างน้อย (Majority Rule with Minority Rights) การตัดสินใจในระบอบประชาธิปไตยมักใช้หลักเสียงข้างมาก แต่ต้อง

เคารพและคุ้มครองสิทธิของเสียงข้างน้อย ไม่ให้เกิดการกดขี่หรือถูกกลืนสิทธิเสรีภาพอย่างไม่เป็นธรรม

4) การปกครองภายใต้หลักนิติธรรม (Rule of Law) ทุกคน รวมถึงผู้นำทางการเมือง ต้องอยู่ภายใต้กฎหมายเดียวกัน ไม่มีผู้ใดอยู่เหนือกฎหมาย และการใช้อำนาจรัฐต้องเป็นไปตามกฎหมายและรัฐธรรมนูญ

5) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารประเทศ (Citizen Participation) ประชาชนมีสิทธิและหน้าที่ในการแสดงออก แสดงความคิดเห็น ตรวจสอบ ถ่วงดุล และมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นทางตรงหรือผ่านตัวแทน (Diamond, L., 2019)

การบรรลุเป้าหมายสูงสุดของระบอบประชาธิปไตย คือ “ความผาสุกของประชาชน” นั้น ย่อมเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองอย่างแท้จริง โดยต้องตระหนักถึงองค์ประกอบของระบอบประชาธิปไตย ทั้งในด้านโครงสร้างของรัฐ ได้แก่ รัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาลยุติธรรม ตลอดจนต้องมีความรู้ ความเข้าใจ และความตื่นตัวทางการเมือง ประชาธิปไตยที่แท้จริงจึงไม่ใช่เพียงแค่การมีรัฐธรรมนูญหรือการเลือกตั้ง แต่ต้องมีการเคารพในหลักการสำคัญของระบอบนี้ ได้แก่ ความเสมอภาคของบุคคลในสังคม ที่หมายถึงโอกาสในการดำรงชีวิตอย่างเป็นธรรม ซึ่งรัฐมีบทบาทในการกำหนดและควบคุมโอกาสนั้นอย่างสมดุล เพื่อไม่ให้เกิดความเหลื่อมล้ำ

นอกจากนี้ สิทธิและเสรีภาพของประชาชนในระบอบประชาธิปไตย ต้องควบคู่ไปกับ “หน้าที่” และ “ความรับผิดชอบ” ต่อสังคม ประชาชนไม่สามารถอ้างเสรีภาพเพียงฝ่ายเดียวเพื่อกระทำตามอำเภอใจโดยละเมิดกฎหมายและผลประโยชน์ส่วนรวม เพราะหากปราศจากจิตสำนึกในความรับผิดชอบแล้ว ระบอบประชาธิปไตยก็จะไม่อาจดำรงอยู่ได้

ดังนั้น หลักการประชาธิปไตยจึงเป็นทั้ง “ฐานรองรับ” และ “กลไก” ที่จะส่งเสริมความมั่นคงและความยั่งยืนทางการเมือง พร้อมทั้งเป็นแนวทางกำกับวิถีชีวิตของประชาชนในสังคมให้สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของระบอบนี้อย่างแท้จริง

3. แนวคิดธรรมาธิปไตยของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต)

“ธรรมาธิปไตย” (Dhammathipateyya) เป็นแนวคิดที่สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตฺโต) เสนอไว้ เพื่อใช้เป็นแกนกลางจริยธรรมของระบอบประชาธิปไตย โดยชี้ให้เห็นว่าการปกครองในระบบประชาธิปไตยไม่ควรยึดเพียงเสียงข้างมากหรือกฎหมายเท่านั้น หากแต่ต้องตั้งอยู่บน “ธรรม” คือ ความจริง ความถูกต้อง ความดีงามและเหตุผล (ป.อ.ปยุตฺโต, (2555)

ธรรมาธิปไตย คือ การยึดธรรมเป็นใหญ่ในการใช้อำนาจตัดสินใจในการปกครอง โดย “ธรรม” หมายถึง ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม และประโยชน์ที่แท้จริง แนวคิดนี้ถือเป็น

“หัวใจ” ของระบอบประชาธิปไตย เพราะการปกครองใด ๆ ไม่ว่าจะเป็นเผด็จการ คณาธิปไตย หรือประชาธิปไตย จะดีหรือร้ายขึ้นอยู่กับ “เกณฑ์ในการตัดสินใจ” ของผู้ใช้อำนาจทั้งสิ้น

1) อำนาจตัดสินใจคือหัวใจของการปกครอง สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ชี้ว่า ระบอบการปกครองมี “อำนาจตัดสินใจ” เป็นแก่นสำคัญ หากอำนาจตัดสินใจอยู่ที่ใคร ผู้นั้นคือผู้กำหนดทิศทางของระบอบนั้น ถ้าตัดสินใจด้วย “ความเห็นแก่ตัว ทิฐิ และผลประโยชน์ส่วนตน” เรียกว่า อัตตาธิปไตย ถ้าตัดสินใจตาม “กระแสนิยม เสียงส่วนใหญ่ หรือการประจบเอาใจ” เรียกว่า โลกาธิปไตย ถ้าตัดสินใจด้วย “ปัญญา ความจริง หลักธรรม กฎ กติกา และความดีงาม” คือ ธรรมาธิปไตย

2) ธรรมาธิปไตยในประชาธิปไตย ในระบอบประชาธิปไตย ประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจตัดสินใจ ดังนั้น ประชาชนจึงต้องตัดสินใจด้วยเกณฑ์ธรรมาธิปไตย ซึ่งหมายถึงการใช้ปัญญา และ เจตนาเพื่อส่วนรวม ในการเลือกผู้นำ หรือมีส่วนร่วมทางการเมือง “ถ้าประชาชนตัดสินใจเลือกโดยใช้ธรรมเป็นเกณฑ์ ก็จะได้ตัวแทนที่มีธรรม... แต่ถ้าตัวแทนไม่ดี ก็สะท้อนว่าผู้เลือกอาจยังไม่มีคุณธรรมและปัญญาที่เพียงพอ”

3) ธรรมในความหมายของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ พระองค์อธิบายว่า ธรรม มี 2 ระดับ คือ ธรรมแท้ (ธรรมชาติของเหตุและผล เช่น กฎแห่งกรรม ความจริงสากล) ธรรมสมมติ (ธรรมที่มนุษย์บัญญัติ เช่น กฎหมาย กติกาสังคม)

ประชาธิปไตยจึงต้องใช้ธรรมทั้งสองนี้ร่วมกัน โดยใช้ “กฎหมาย” ที่ยึดโยงกับ “ความจริง และความดีงาม” เป็นเครื่องมือในการปกครอง

4) ปัญญาและเจตนา หัวใจของธรรมาธิปไตย การตัดสินใจตามธรรมาธิปไตยต้องอาศัย ปัญญา การรู้ข้อเท็จจริง วิเคราะห์อย่างลึกซึ้ง เจตนา ความตั้งใจดีเพื่อส่วนรวม ไม่เห็นแก่ตัว

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้นำเสนอแนวทางสำคัญในการนำ “ธรรมาธิปไตย” มาเป็นแกนกลางของประชาธิปไตย โดยเน้นว่าธรรมาธิปไตยมิใช่ระบอบที่ตั้งขึ้นมาแข่งขันกับประชาธิปไตย แต่เป็น “หัวใจของประชาธิปไตยที่ดี” ซึ่งสามารถดำเนินการได้ผ่าน 2 ด้านหลัก ได้แก่

1) ด้านการจัดวางระบบโครงสร้าง (ระบบภายนอก) การวางระบบในทางการเมืองต้องมีกลไกที่รัดกุม เชื่อมั่นได้ว่าจะช่วยให้การใช้อำนาจตัดสินใจดำเนินไปตามหลักธรรมาธิปไตย เช่น ระบบการตรวจสอบถ่วงดุล การร่างรัฐธรรมนูญ และกฎหมายอื่นๆ อย่างเป็นธรรม ไม่เปิดช่องให้เกิดการบิดเบือนหรือใช้อำนาจโดยมิชอบอย่างใดก็ตาม สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์เน้นย้ำว่าแม้จะออกแบบโครงสร้างได้ดีเพียงใด สุดท้ายก็ต้องพึ่งพาคุณภาพภายในใจของมนุษย์ผู้ใช้ระบบนั้น กล่าวคือ ธรรมาธิปไตยในใจคน ย่อมเป็นตัวแปรสำคัญที่สุด

2) ด้านการพัฒนาคน (ระบบภายใน) การจะให้เกิดธรรมาธิปไตยอย่างแท้จริง ต้องเริ่มจากการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้มีทั้ง ปัญญาและเจตนาดี ปัญญา หมายถึง ความรู้เท่าทันข้อมูล มีวิจารณ์ญาณ แยกแยะสิ่งที่ถูกต้อง ดีงาม และเป็นประโยชน์ได้ เจตนา คือ ความตั้งใจสุจริต มุ่งสร้างสรรค์ประโยชน์ส่วนรวม มิใช่เพียงผลประโยชน์ของตนเอง หากประชาชนมีแต่ปัญญาโดยขาดเจตนาดี ก็อาจใช้ความรู้เพื่อแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว แต่ถ้ามีเจตนาดีโดยขาดปัญญา การตัดสินใจก็อาจผิดพลาดโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ฉะนั้น ธรรมาธิปไตยจะเกิดขึ้นได้ด้วย การพัฒนาทั้งสองด้านอย่างสมดุล

นอกจากนี้ ประชาชนในระบอบประชาธิปไตยต้องไม่เพียงแต่พิจารณาคุณลักษณะภายนอกของผู้นำหรือผู้สมัคร แต่ต้องมองให้ลึกถึง เจตนาเบื้องหลัง การใช้อำนาจของเขาด้วย ว่ามุ่งหวังเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมจริงหรือไม่ ธรรมาธิปไตยคุณสมบัติในตัวบุคคล มากกว่าระบบการปกครอง จากมุมมองของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ธรรมาธิปไตยมิใช่ระบอบการปกครอง แต่คือ “คุณธรรมในตัวบุคคล” ที่ใช้เป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งต้องอาศัยปัญญา เจตนาที่ดีและการฝึกฝนอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าระบบการปกครองใด เผด็จการ คณาธิปไตย หรือประชาธิปไตยก็ล้วนสามารถดำเนินไปในแนวทางของธรรมาธิปไตย โลกาธิปไตย หรือธรรมาธิปไตยได้ ขึ้นอยู่กับ “เกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินใจ” ของผู้ใช้อำนาจเป็นสำคัญ

แนวคิดทางการเมืองของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยเฉพาะหลักธรรมและแนวทางการดำเนินชีวิตในพระวินัยของสงฆ์ ซึ่งท่านยกให้เป็น ต้นแบบของการปกครองในอุดมคติ ได้แก่ การปกครองโดยพระธรรมวินัย การฝึกตน และการวางระบบอย่างมีเหตุมีผลเพื่อประโยชน์ส่วนรวม “การเมืองที่ดี คือ การเมืองที่ถือธรรมเป็นใหญ่ มีเหตุผล มีสติปัญญา และดำเนินไปโดยสุจริตใจ” ท่านยังยกตัวอย่างการปกครองของพระเจ้าอโศกมหาราช และพ่อขุนรามคำแหงว่าเป็นการปกครองในแบบธรรมาธิปไตย และเสนอว่า หากสังคมไทยสามารถยึดถือหลักธรรมมาใช้ในการเมืองได้อย่างแท้จริง บ้านเมืองก็จะสงบสุข มั่นคง และยั่งยืน (พระพรหมคุณาภรณ์, 2549)

บทสรุป

โลกทัศน์ทางความคิดเรื่องการเมืองไทยในทัศนะของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) มุ่งเน้นให้เห็นว่าหัวใจของการปกครองไม่ว่าจะอยู่ในระบอบใดก็ตามอยู่ที่ “อำนาจการตัดสินใจ” และเกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินใจนั้นจะเป็นตัวกำหนดคุณภาพของระบอบการปกครองนั้นๆ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์เสนอว่า ระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงต้องมีธรรมเป็นแกนกลาง หรือที่เรียกว่า “ธรรมาธิปไตย” ซึ่งหมายถึงการตัดสินใจบนพื้นฐานของความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม

และประโยชน์ส่วนรวม โดยอาศัยปัญญาและเจตนาที่บริสุทธิ์ การที่จะนำธรรมาธิปไตยมาเป็นหัวใจของประชาธิปไตยนั้น ต้องดำเนินควบคู่กันทั้งการจัดวางระบบที่รัดกุมและการพัฒนาคุณภาพของประชาชน ผ่านการศึกษาเพื่อสร้างสติปัญญาและความสำนึกในความรับผิดชอบต่อส่วนรวม สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ มองว่า การเมืองที่ดีไม่ใช่เพียงการมีระบบที่ชอบธรรม แต่ต้องเป็นการเมืองที่มีจิตวิญญาณแห่งธรรม เป็นการเมืองที่ยึดหลักเหตุผล ศีลธรรมและเป้าหมายเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนอย่างแท้จริง ในทัศนะของท่าน การพัฒนาสังคมการเมืองไทยจะสัมฤทธิ์ผลได้ ก็ต่อเมื่อประชาชนและผู้นำทุกระดับยึดถือธรรมเป็นใหญ่ มุ่งสู่การสร้างสังคมที่สงบสุขด้วยการตัดสินใจที่ตั้งอยู่บนหลักแห่งธรรม มิใช่ตามอำนาจของตัวบุคคลหรือกระแสสังคมเพียงอย่างเดียว ด้วยเหตุนี้ ธรรมาธิปไตยจึงเป็นแก่นสำคัญที่จะทำให้ประชาธิปไตยของไทยดำเนินไปได้อย่างมั่นคงและแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- ป.อ.ปยุตโต. (2555). *ธรรมาธิปไตย: ธรรมเป็นใหญ่ในระบอบประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พุทธธรรม.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2549). *ธรรมาธิปไตย: ธรรมเป็นใหญ่ในระบอบ ประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์พุทธธรรม.
- พระวิद्याเลริพาส. (2566). *ความคิดทางการเมืองตามทัศนะของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต) ผ่านหนังสือมองอเมริกาจากปัญหาไทย*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พระศิลาคักดิ์ สุเมธ (บุญทอง), ปิยลักษณ์ โพธิวรรณ และวินัย ผลเจริญ. (2562). การสังเคราะห์แนวคิดทางสังคมการเมืองของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต). *Dhammathas Academic Journal*, 19(4), 129-141.
- เพิ่มศักดิ์ จะเรียมพันธ์. (2561). *ความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยในประเทศไทยจนถึง พ.ศ. 2475 : การก่อรูป การประชันความหมายและการผสมผสาน*. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมบูรณ์ ศิริประชัย. (2560). *แนวคิดทางการเมือง: จากทฤษฎีสู่การประยุกต์ใช้*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Diamond, L. (2019). *Ill Winds: Saving Democracy from Russian Rage, Chinese Ambition, and American Complacency*. Penguin Press.
- Heywood, A. (2021). *Political ideologies: An introduction* (7th ed.). Bloomsbury Academic.

